

**PESA INTERNATIONAL JOURNAL
OF
SOCIAL STUDIES**

**PESA ULUSLARARASI
SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ**

December 2017, Vol:3, Issue:4
e-ISSN: 2149-8385

Aralık 2017, Cilt:3, Sayı:4
p-ISSN: 2528-9950

journal homepage: www.sosyalarastirmalar.org

**Türkiye’de Modernite Bağlamında Kent(li)leşme
Urbanization in Turkey within the Context of Modernity**

Behçet KALDIK

Öğr. Gör., Gaziosmanpaşa Üniversitesi, bkaldik@gmail.com

<https://doi.org/10.25272/j.2149-8385.2017.3.4.04>

MAKALE BİLGİSİ

ÖZET

Makale Geçmişi:

Geliş 25 Eylül 2017
Kabul 27 Ekim 2017

Anahtar Kelimeler:

Türkiye’de Modernite, Modernite,
Kentleşme, Kentlileşme, Göç.

© 2017 PESA Tüm hakları saklıdır

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de modernitenin gelişmesine bağlı bir şekilde artan kentleşmenin ve kentlileşmenin modern formlara uygunluğunu incelemektir. Türkiye’de modernitenin gelişmesine paralel gelişen kentleşme ve kentlileşmenin ne derece modern formlara uyduğu kuramsal düzlemde tartışılacaktır. Türkiye, cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren modernleşmeye önem vermiş ve geleneksel yapıdan kurtulmaya çalışmıştır. Yeni devletin ancak bu şekilde gelişebileceği üzerinde durularak, Batı’nın teknolojisi ve kültürel değerleri alınarak mevcut çağla bütünleşmeye çalışılmıştır.

İkinci dünya savaşından sonra başta ABD ve Batı Avrupa olmak üzere tüm dünyada yeni gelişmeler ortaya çıkmıştır. Türkiye de bu gelişmelerden etkilenerek, modernleşmeye ve sanayileşmeye hız vermeye başlamıştır. Bu kapsamda sanayileşmeye paralel bir şekilde kentleşme hızlanmış ve insanlar kitlesel bir şekilde 1950’lerden itibaren kentlere akın etmeye başlamışlardır. Özellikle tarımda modernizasyon, kırsal alanda kitlesel ölçekte emek fazlalığının oluşmasına neden olmuştur. Dolayısıyla bu yoksullaşan ve işsiz kalan bireyler, geleneksel yaşamın işsiz yapısından, modern kentsel yapının zenginliğine ulaşmaya çalışmışlardır.

Kırsal yaşamın hareketsiz yapısından, kentsel yaşamın hareketli ve dinamik yapısına ulaşmaya çalışan bu bireyler, kentsel yapıda çeşitli sorunlarla karşılaşmışlardır. Aynı şekilde kentlerin sosyal ve fiziki yapısında da önemli değişikliklerin ve sorunların oluşmasına kaynaklık ettikleri söylenebilir. Bireyler, modern anlamda kent kültürüne uyumda çeşitli problemlerle karşılaşmışlar. Ayrıca fiziksel olarak çarpık bir kentleşmenin oluştuğu söylenebilir. Özellikle büyük kentlerde sorunların daha da arttığı görülmektedir.

ARTICLE INFO

ABSTRACT

Article History:

Received 25 Sep 2017
Accepted 27 Oct 2017

Keywords:

Modernity in Turkey, Modernity,
Urbanization, Migration.

This study aims to investigate the conformity of urbanization to the modern forms, which is on the rise in line with the development of modernity in Turkey. The extent of the conformity of urbanization, developed in parallel with the developing modernity in Turkey, to the modern forms will be discussed theoretically. From the beginning of the Republic, Turkey has attached great importance to the modernization, and tried to leave traditional structures behind. Technology and cultural values of the West have been adopted as an attempt to integrate with the modern age, with an emphasis that the new state could only be developed in this way.

After the Second World War, new developments have emerged all over the world including the United States and Western Europe in particular. Inspired by these developments, Turkey has begun to accelerate the modernization and industrialization processes. In this context, urbanization has accelerated in line with the industrialization, and people have started to flock to the cities, starting from the 1950s. Especially the modernization in agriculture has led to an excess

---

of labor in rural areas on a mass scale. Therefore, these impoverished and unemployed individuals have attempted to reach the richness of modern urban structure, moving away from the unemployed structure of the traditional life. These individuals, who were trying to reach the vibrant and dynamic structure of urban life from the sedentary nature of rural life, have faced various difficulties in the urban structure. Similarly, it can be said that they have led the emergence of important changes and problems in the social and physical structure of the cities. Individuals have faced various problems in alignment with the city culture in the modern sense. In addition, it can be said that an unplanned urbanization has emerged physically. It is also observed that the problems are increasing even more, especially in big cities.

Giriş

Avrupa’da ortaçağdan sonra başlayan Reform ve Rönesans hareketleriyle tetiklenen, 16. yüzyıldan 18. yüzyıla kadarki süreçte temelleri oluşturulan dönem, modern dönem olarak tanımlanmaktadır. Modernite üzerine çeşitli tartışmalar yapılmaktadır. Bazı kuramcılara göre modernite halen devam etmekte, bazı kuramcılara göre ise modernite görevini tamamlamıştır, dolayısıyla artık terk edilmesi gerekmektedir (Cirhinlioğlu, 2013:28). Ancak bu çalışmada, mevcut tartışmanın dışında kalınarak, genel anlamda tüm dünyada sanayileşme ve modernleşmenin paralel bir şekilde ilerlediği kabul edilmektedir. 19. yüzyılda sanayileşme hızla gelişerek beraberinde kentleşmeyi de getirmiştir. Gittikçe önem kazanan ve gelişen kentleşme ise beraberinde yeni umutlar ve yeni beklentiler getirmiştir. Bu sanayileşme dalgasının, ancak 20. yüzyılın ortalarından sonra Türkiye’yi önemli oranda etkilemeye başladığı görülmektedir. Sanayileşmenin başlaması ile birlikte kentler daha çekici hale gelmiş ve fiziksel mekânlar değişmeye başlamıştır. Köy ve kırsal yaşamında giderek artan sorunlar, coğrafi mekân değişimini de hızlandırmıştır. Tarımın modernizasyonu ile kırsal bölgelerde emek gücüne olan ihtiyaç azalmıştır. Bu durum ise bireylerin işsiz kalmalarına ve giderek yoksullaşmalarına neden olmuştur. Yine miras yoluyla toprakların bölünmesi ve bu toprakların artık mevcut ihtiyaçları karşılayamaması şehirlerin cazibesini ve çekiciliğini arttırırken, kırsal alanları da itici hale getirmiştir. Kırsal bölgelerde gerçekleşen hızlı nüfus artışı, işsizliği arttırarak insanları daha iyi yaşam koşullarını aramaya sevk etmiştir. Bu durumun neticesinde, bir taraftan modern kent merkezlerine gelişigüzel bir şekilde göçler başlarken, bir taraftan da dış göçler başlamıştır. Aslında bu fiziksel ve sosyal hareketlilik, bir anlamda geleneksel yaşamın yoksulluğundan kurtulup, modern yaşamın zenginliğine ulaşma arzusunun bir ifadesidir.

Tarihsel olarak göçe bakıldığında, insanların sürekli olarak çeşitli nedenlerden dolayı mekân değiştirdikleri görülmektedir. Bu durum, genellikle İnsanoğlunun doğasında var olan daha iyi yaşam koşulları arayışının bir sonucudur. Bu coğrafi ve sosyal mekânların, değiştirilmesinin nedenleri arasında genellikle ekonomik faktör olmakla birlikte, dini, sosyal, siyasal ve doğa olayları gibi birçok etmen sayılabilir (Kaldık, 2015:14). Göç sonrasında, kentsel yapının sosyal dokusu ve fiziksel silueti değişmiş ve bu değişim beraberinde modernite ekseninde yeni sorunlar getirmiştir. Özellikle gelişigüzel şekilde gerçekleşen plansız ve çarpık kentleşme, kentleri birer beton yığınına dönüştürerek insanca yaşam alanlarını ortadan kaldırmıştır.

Modern kentler istihdam anlamında, kırsal mekânlardan farklı bir nitelik göstermektedir. Kentler, kırsal alanın tarımsal faaliyetlerinin yerine hizmet, sanayi ve ticaret sektörlerinde istihdam kapasitesine sahiptir. Kentin bu istihdam kapasitesi, her zaman kırsal mekânlardaki sınırlı istihdamdan fazla olmuştur (Şentürk, 2012:133). Çünkü kırsal mekânların tarım istihdamına ağırlık verdiği ve bu durumun da tarımda makineleşme gibi çeşitli nedenlerle

ortadan kalktığı görülmektedir. Kırsal yoksulluktan kurtulmanın yolu olarak görülen kentler, aynı zamanda yeni sorunlara kaynaklık etmiştir.

Göçlerin ilk önemli etkisi ekonomik alanda fark edilmekte, ancak bu etki; daha sonra toplumsal ilişkilerde ve ulusal politika alanlarında da görülmektedir (Abadan-Unat, 2002:297). Çünkü göç, hem birçok değişkene bağlı olarak ortaya çıkmakta, hem de birçok değişkeni etkilemektedir. Dolayısıyla göç, hem sebepleri hem de sonuçları bakımından birçok değişkenle ilişkili bir olgudur.

Türkiye’de, kitlesel göçlerin gerçekleşmeye başlaması ve emeğin kırsal alandan zincirleme bir şekilde çekilerek kentleşmeye başlaması, 1950 ile 1980 yılları arasındaki süreci kapsamaktadır. Çünkü bu dönem, geleneksel yapı gösteren kırsal alanlardan, modern kent merkezlerine doğru büyük göçlerin yapıldığı dönemdir. Özellikle, Demokrat Parti’nin iktidara gelmesiyle Türkiye’ye yapılan Marshall yardımlarının tarımsal modernleşmede harcanması, kırsal bölgelerde büyük ölçekte emek fazlası işgücünün ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kırsal alanda oluşan bu işsiz nüfus, 1950’lerden başlayarak 1980’lere kadar hızlı bir eğilimle kentlere göç etmiştir. (Özcan, 2012:121). Bu durum, 1990’larda siyasal bir formla devam etmiştir. Böylece, kırsal bölgelerin itici hale gelmesi ve kentlerin çekici bir faktör barındırması; göç hareketlerinin başlamasına ve giderek artan oranda hız kazanmasına neden olmuştur. Bu göç hareketlerinin, kent merkezlerinde önemli sorunları da beraberinde getirdiği görülmektedir. Göçmenlerin, en başta işsizlik, yoksulluk, eğitim, sağlık, barınma, sosyal dışlanma ve uyum problemleri olmak üzere çeşitli sorunlar yaşadıkları görülmektedir.

Modern kentlerdeki yaşam alanlarının artması karmaşıklık, yalnızlık, belirsizlik ve güvensizlik getirmiştir. Çünkü kentler, kırsal mekanlarda olduğu gibi aynı kültürden ve değer yargılarından oluşmamakta, farklı kültürlerin ve kimliklerin bir arada yaşadığı karma bir toplumsal yapıdan oluşmaktadır (Aslanoğlu, 2000:10). Göç edenler, özellikle kent kültürü ile geldikleri yerin kültürü arasında önemli farklılıklar olduğundan çeşitli çelişkiler ve çatışmalar yaşamaktadırlar. Göçle gelenler, ‘kentlin yerlileri’ tarafından ‘öteki’ olarak tanımlanmakta, kimi zaman da dışlanmaktadır. Bu durum da göçmenlerin; ‘gecekondu mahallesi’, ‘varoş’ veya ‘kenar mahalle’ olarak tanımlanan çeşitli gettolar oluşturmalarına neden olmaktadır (Kaldık, 2015:2). Bu bir anlamda, modernitenin dışındaki geleneksel yaşam formlarının sürdürülmesi ve bireylerin kendi sınırlarına kapatılması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bu çalışmadaki amaç, göçmenlerin kentlerdeki gündelik yaşam pratiklerinin ne ölçüde modern formlara uygun olduğu ve kentsel dokunun ne ölçüde modern formlara uygun şekilde inşa edildiğini incelemektir. Diğer bir ifadeyle, bu çalışmada Türkiye’de modern anlamdaki kentleşme ve kentlileşme sorunsalı üzerinde durulmaktadır. Bu çalışmanın önemine bakıldığında ise, çalışmanın modernite penceresinden kentleşmeye ve kentlileşmeye bakarak ve ilgili alanı farklı bir perspektiften ele alarak bütünsel bir değerlendirmeyle literatüre katkı sunması beklenmektedir.

1. Modernite Yaklaşımları

Sosyolojide kuramsal düzlemde geliştirilen modernite yaklaşımlarına bakmak, konunun daha iyi bir şekilde anlaşılmasına katkı sunacaktır. Bu bağlamda kısaca Comte, Durkheim, Marks, Weber, Tönnies ve Levy gibi düşünürlerin fikirleri gözden geçirilecektir.

Comte, tüm toplumların zorunlu olarak üç aşamadan geçerek oluştuğunu belirtmektedir. Birinci dönem metafizik, ikinci dönem teolojik ve üçüncü dönem ise pozitivist aşamadır. Toplumlarda

bu pozitivist aşamada akıl ön plana çıkmakta ve toplumsal düzen istenen düzeye gelmektedir. Comte, metafizik ve teolojik dönemlerin geleneksel toplumlara denk geldiğini ve pozitivist dönemin de modern döneme denk geldiğini betimlemektedir (Cirhinlioğlu, 2013:34). Böylece Comte, modernitenin içerisini pozitivist bir anlayışla doldurarak, geleneksel ve dinsel anlayışları dışarıda bırakmaktadır.

Durkheim'e göre, bütün toplumlarda olduğu gibi modern toplumlarda da temel sorun birey ve toplum ilişkisidir. Bireyle toplum arasında görülen uyuşmazlıkların çözülmesiyle toplumsal bütünlüğün sağlanması söz konusu olabilmektedir. Bu çerçevede Durkheim dayanışma üzerinde durarak, iki tip dayanışmadan söz etmektedir. Birincisi olan mekanik dayanışma, kırsal alanlardaki geleneksel yapılarda görülürken; ikincisi olan organik dayanışma, modern kentlerde görülmektedir (Coşkun, 1997:63). Durkheim düşüncesinde, bireyler arasında farklılaşmanın olduğu modern kent tipi toplumlarda birey daha özgür davranabilmektedir. Fakat farklılaşmanın olmadığı geleneksel toplumlarda, bireyler toplumsal baskılara göre davranmak zorundadırlar. Bu baskının kaynağı da birey değil, gruplardır ve dolayısıyla toplumdur (Aron, 2010:232). Durkheim, geleneksel toplum yapısından modern toplum yapısına geçişte, nüfusun belirleyici olduğunu belirterek; kırsal alanda nüfusun artması, zaten az olan kaynakların paylaşılmasıyla ilgili çeşitli sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu sorunlar, ancak yeni üretim sistemlerinin bulunması ile çözülebilir. Böylece uzmanlaşma ve iş bölümü meydana gelerek, herkesin farklı bir iş kolunda çalıştığı yeni bir ilişki biçimi oluşmaktadır. Durkheim, bu kent tipi ilişkiye organik dayanışma adını vermekte ve bu ilişki tipinin modern toplumlara ait olduğunu belirtmektedir. Modern toplumlarda yaşayanların daha az sınırlandırıldığını ve bu bireylerin, geleneksel toplumlardaki bireylerden daha özgür olduğunu belirtmektedir (Cirhinlioğlu, 1999:29-30). Dolayısıyla, Durkheim bireylerin geleneksel yaşam alanlarında özgür davranmadığını, toplumun bu bireyleri baskı altına aldığını belirtmekte; özgür bireylerin, ancak modern kent yaşam formunda ortaya çıktığını belirtmektedir.

Marks, toplumları beş aşamaya ayırmakla birlikte, toplumları kapitalizm öncesi toplumlar ve kapitalist sonrası toplumlar diye ikiye ayırmaktadır. Ona göre geleneksel toplumlar, kapitalizm öncesindeki toplumdur. Modern toplumlar ise kapitalist ve sosyalist toplumdur. Ona göre, modern olup da istenmeyen toplumlar kapitalist toplumdur, modern olup da istenen toplumlar ise sosyalist toplumdur (Cirhinlioğlu, 2013:34-35).

Weber ise, geleneksel yapıya sahip toplumların akılcı olmadığını ve modern toplumlarınsa akılcı olduğunu belirtmektedir. Weber, geleneklere bağlılığın gelişmeyi engellediğini savunmaktadır. Modern toplumların kendilerine özgü bir ahlak yapısı oluşturduğunu ve bu ahlak yapısının bireyleri özgürleştirdiğini belirtmektedir. Dolayısıyla, Weber'e göre, modernleşme ve gelişme için üç önemli husus bulunmaktadır. Birincisi, kapitalizm için rasyonellik, tasarruf eksenli bireysel tutum ve pazarın varlığı; ikincisi sosyal ve siyasal değişim, geleneksel üretim tarzı yerini rasyonel ilkelere bırakmalıdır. Üçüncüsü, psikolojik alandaki gerçekleşen dönüşüm, yani bireylerin veya toplumların modernizmi istemeleri ve bu duruma inanmalarıdır (Cirhinlioğlu, 1999:32-33).

Tönnies'e göre, her toplum benzer bir gelişme çizgisine sahiptir. Geçmişte yaşamış toplumlar ile günümüzde yaşayan toplumlar birçok açıdan birbirinden farklıdırlar. Geçmişteki insanlar arasında gerçekleşen ilişkiler samimi, yüz yüze, duygusal ve akrabalık ilişkilerine dayalı birincil ilişkiler yani cemaat tipi iken; sonraki toplumda ise ilişkiler rasyonel bir hal alarak ikincil ilişkilere yani cemiyet tipine dönüşmüştür. Dolayısıyla, Tönnies'e göre, cemaat

ilişkilerinin olduğu toplumlar geleneksel bir özellik gösterirken, cemiyet tipi ilişki gösteren toplumlar ise modern toplumlardır (Cirhinlioğlu, 2013:33).

Levy ise her toplumun mutlaka modernleşeceğini savunarak, modern olmayan toplumlar modern olan toplumlarla etkileşime girdiklerinde modernleşmenin kaçınılmaz olacağını belirtmektedir. Dolayısıyla Levy, modernleşmeye evrensel bir nitelik yüklemektedir. Ona göre modern olan toplum ile modern olmayan toplum arasında çok fark vardır. Modern olmayan geleneksel olan bir toplumda şu özellikler bulunmaktadır: uzmanlaşma düzeyi düşüktür, para ve pazarla az uğraşma var, kayırmacılık var ve malların basit yollarla kırsal alandan kentsel alanlara aktarılması söz konusudur (Cirhinlioğlu, 1999:53).

2- Modernite ve Kentleşme

Kentleşme, dar anlamıyla şehrin oluşumunu ifade etmekte, bu bağlamda kurulan en eski şehirler yaklaşık olarak milattan önce dördüncü bin yıla kadar götürülmektedir. Ortaçağdaki ticaret ve kapitalizmin gelişmeye başlaması, özellikle Avrupa’da büyük şehirlerin kurulmasına zemin hazırlamıştır (Marshall, 1999:399). Ancak kent, sadece fiziksel bir mekân olarak düşünülmemelidir. Kenti kent yapan şey, bireylerin yaşamsal hareketleridir. Dolayısıyla kent, canlı bir yapı olarak düşünülmelidir, kenti statik olarak düşünmemek gerekir. Kente bu hareketliliği katan şey ise, bireylerin hareketleri ile sosyal ve ekonomik eylemleridir (Kurt, 2012:84-85).

Ekonomik bakımdan ise kentleşme, iş hayatının tarım sektöründen; sanayi, ticaret ve hizmet sektörlerine geçişini ifade etmektedir. Böylece kentleşme, organize edilmiş yeni ve değişik bir yaşama denk gelmektedir (Adıgüzel, 2012:188). Çünkü kentlerde ağırlıkta olan sanayi, ticaret ve hizmet sektörleridir. Göç edenlerin büyük çoğunluğu, belirli bir meslek sahibi olmadığı için daha çok fiziksel güce dayalı iş kollarında çalışmaktadırlar. Bunların büyük bir kısmı, akrabalarının ve hemşerilerinin daha önce gelip yaşadığı bölgelerde yaşamakla birlikte, aynı iş kollarında da çalışmaktadırlar. Bireylerin çalışması, yoksulluğun önlenmesi ve yeni istihdam alanlarının yaratılması, şüphesiz ülke ekonomisine önemli katkılar sağlamaktadır.

Ancak bir ülkenin gelişmesinin ve büyümesinin temel ölçütünün sadece ekonomik yapıyla ilişkilendirilmesi son zamanlarda eleştirilmiştir. Çünkü bu ekonomik kriter, gelişmenin toplumsal boyutunu ihmal etmektedir. Bir ülkedeki, gerek Gayri Safi Milli Hasıla, gerekse de Milli Gelir, bir ülkenin gelişmişliğiyle ilgili doğru bilgi veremeyebilir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, ülkedeki gelirin tüm sınıflara adil bir şekilde dağıtıldığı söylenemez, gelir genelde üst sınıfın elinde bulunmaktadır. Bu durum da tüm toplumun ekonomik refah içinde yaşadığı anlamına gelmemektedir (Cirhinlioğlu, 1999:22-23). Dolayısıyla kentleşme derecesi, okuma yazma oranı, mesleki eğitim, gazete okuma oranı, siyasal sistemin demokratik olması, özel girişimin olması, aklın egemenliği, laiklik, sivil toplum örgütlerinin varlığı, çekirdek aile yapısı ve bağımsız yargının varlığı gibi başka bazı ölçütler de geliştirilmiştir (Hoogvelt, 1978 akt. Cirhinlioğlu, 1999). Bu bağlamda gelişmenin ve modernleşmenin temel dinamiklerinin bulunduğu mekânlar kentlerdir. Çünkü yukarıda sayılan ölçütler ancak kentleşme ekseninde hayat bulabilmektedir.

Lerner, Ankara’da yaptığı çalışmalarda kentleşmenin modernleşmenin önemli bir özelliği olduğunu belirtmiştir. Bilhassa kentleşmede kitle iletişim araçlarının önem arz ettiğini belirtmekte olup, kentleşmeyle bireylerin daha serbest hale geldiğini belirtmektedir. Modern insanın en önemli özelliği akılcı düşünmesi ve empati geliştirebilmesidir. Dolayısıyla bir

toplumda modernite; okur yazarlık oranı, kentleşme, kitle iletişimine katılım ve empati gibi özelliklerle ölçülebilmektedir (Cirhinlioğlu, 1999:105). Özellikle bu noktada, modernite bağlamında kentleşmenin gelişmesi, kentleşmeyi göç kavramıyla birlikte ele almayı zorunlu kılmaktadır. Çünkü göç olgusuyla birlikte, geleneksel yapıdan modern yapıya doğru kayma eğilimi gösterilmektedir. Kır yaşamı, birincil ilişkilere bağlı olarak geleneklerin, duyguların ağırlıkta olduğu ve farklılaşmanın olmadığı homojen bir özellik göstermektedir. Kent yaşamı ise ikincil ilişkilerin olduğu, farklılaşmanın olduğu, 'ben' düşüncesinin öne çıktığı, aklın egemenliğindeki modern ve heterojen bir yapıdan oluşmaktadır. Dolayısıyla Türkiye'de 1950'lerden itibaren bu kırsal alandaki geleneksel yaşamdan, kentsel alandaki modern alanlara doğru bir hareketliliğin başladığı görülmektedir.

Türkiye'de 1980'lerdeki neoliberal politikalar ile beraber özellikle mega kentlerin büyük bir değişime gittiği ve kentlerde yaşam standartlarındaki eşitsizliklerin de arttığı görülmektedir. Kentlerdeki eğitim ve sağlık gibi temel hizmetlere ulaşmada gecekondu bölgelerinde veya kenar mahallelerde yaşayan bireylerin ulaşması daha da güçleşmiştir. Yoksulluk, bu bölgelerde adeta kalıcı bir hal almaya başlamıştır. Bu durum, kapitalizmin farklar yaratma anlayışına ve Harvey'in işaret ettiği eşitsiz coğrafi gelişmeyi derinleştirme anlayışına denk gelmektedir (Kurt, 2012:86).

Mega kentlerde, son zamanlarda bu mekânsal ayrışma daha da görünür hale gelmiştir. Bir yanda yoksul kenar mahalleleri bulunmakta, diğer yanda da büyük yapılardan oluşan ve güvenli mekânlar olarak oluşturulan site bölgeleri bulunmaktadır. Dolayısıyla, her iki mekân adeta kendi içlerine kapatılarak birbirinden farklı dünyalar oluşturulmaktadır. Özellikle orta sınıflar, yüksek güvenli ve her anlamda kendi kendine yeterli olan bu siteler içinde kapalı gruplar olarak yaşamaktadırlar. Böylece orta sınıf bireyleri, yoksulların olmadığı güvenli mekânlarda sosyal ve ekonomik yaşamlarını devam ettirmektedirler (Özcan, 2012:124). Aslında bu ayrışma adeta kentin yoksullarını modernitenin dışında tutmakta ve geleneksel ilişki ağlarına hapsetmektedir. Bu mekânsal ayrışma beraberinde ekonomik, toplumsal ve kültürel bir ayrışmayı da getirmektedir. Bu durum, modernitenin yaşam pratiğine dönüşmesini engellemekte ve modern kentlerde çeşitli geleneksel yaşam ağlarının korunmasına zemin hazırlamaktadır. Ayrıca bu mekânlarda bireyler, başta ekonomik olmak üzere çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalmaktadırlar.

Türkiye'de 1980'lerden itibaren kentlerin yapısında çeşitli önemli değişikliklerin yapıldığı görülmektedir. Kentlerin birçok tarihsel, kültürel ve doğal zenginlikleri tahrip edildi ve kamuya ait kaynaklar da bu bağlamda verimsiz kullanıldı. Toplumsal doku ve çevresel yapı dikkate alınmadan gerçekleştirilen kentleşme, toplumsal eşitliği bozarak sosyal kutuplaşmayı artırmıştır (Akkar, 2006:37). Bu dönemden itibaren başlayan çarpık ve plansız kentleşme, kentlerin gerek tarihsel dokusuna, gerekse de doğal yapısına zarar vererek, insanların yaşam alanlarını daraltmıştır. Özellikle kentsel yapı çalışmalarıyla birçok yeşil alanın yok edildiği veya kenar mahallelerin bu çerçevede rant eksenli kullanıldığı söylenebilir. Kentlerin, betonlaşma çerçevesinde gelişmeye başladığı ve insanların temel sosyal yaşam merkezlerinin yok edildiği, park ve yeşil alanların tamamen beton binalara dönüştürüldüğü görülmektedir. Ancak son yıllarda tüm dünyada gelişen kapitalist anlayışa paralel olarak, ülkemizde de tüketimin özendirilmesini ifade eden büyük alışveriş merkezlerinin inşa edildiği görülmektedir. Tüketimin temel yaşam alanına dönüştüğü bu mekânlardan sadece belirli gelir seviyesine sahip sınıflar ve bireyler yararlanabilmektedirler. Bu durum da bir taraftan sınıflar arasındaki makası genişletmekte, bir taraftan da yoksul kesimleri belirli kalıplara sokarak dışlamaktadır. Özellikle kentlere sonradan gelen bireylerin bu durumdan daha çok etkilendikleri görülmektedir.

Kırsal mekânlarda kendi geleneksel dünyasında yaşayan ve çalışan köylüler, kitleler halinde kentlere göç ettikten sonra emekleriyle geçinmeye başlamışlardır. Böylece, bireyler sanayileşme öncesindeki kırsal yaşamın hareketsiz yaşamı yerine, modern kentler ile birlikte ortaya çıkan hareketli bir yaşam içerisine girmektedirler (Özcan, 2012:107). Kentlere gelen göçmenlerin, kırsal mekânlardan gelmelerinden kaynaklı olarak; eğitim düzeyleri düşük, geleneksel aile yapısına sahip ve belirli bir mesleğe sahip olmayan kişilerden oluştuğu görülmektedir. Bu göçmenler, genellikle kendilerinden önce kente gelmiş akraba ve hemşeri gruplarının yardımlarıyla kente gelmişlerdir. Bunların, yaşadıkları bölgelere yerleşmektedirler ve bunların çalıştığı iş kollarında çalışmaktadırlar. Fakat bu akraba ve hemşerilerin de benzer eğitim, aile ve kültür yapısına sahip olmaları; yeni göçmenlerin modern anlamda kente eklenmelerini ve uyumunu ileri düzeyde olumlu etkilememektedir (Kaldık, 2015:7-8).

Göç ile gelen bireylerin yaşadıkları mekanlarda, son derece kompleks sorunlar yaşanmaktadır. Bu mekânlarda altyapı, sağlık, eğitim, işsizlik, yoksulluk, sosyal dışlanma ve modern anlamda kültürel uyum gibi birçok konuda sorunlar yaşanmaktadır. Dolayısıyla bu bölgelerde büyüyen ve yaşayan gençlerin kimliklerini oluştururken, bu toplumsal yapıdan soyutlanmaları düşünülemez. Metropoliten çevre mekânlarında yaşanan problemlerin fazla olması şüphesiz tesadüfi bir durum olarak değerlendirilemez. Bu bölgelerdeki hırsızlık, gasp, madde kullanımı ve satışı gibi adli olayların fazla olmasının belirli toplumsal ve ekonomik nedenleri bulunmaktadır. Özellikle, değinilen sorunlar gençler tarafından gerçekleştirilmektedir (Kaldık, 2015:3). Bu kentlerde yaşayan gençlerin dünyası, varoşlardaki dünya ile sınırlandırıldığından, bu mekânlardaki karamsar ve ümitsiz manzara içinde kimlikleri şekillenmektedir (İnsel, 1995:319).

3-Modernite ve Kentleşme

Sosyal ve coğrafi bir olgu olan göç, kentlere beraberinde önceki mekânların sosyal özelliklerini de getirmektedir. Böylece, kır ve kent karışımı yeni bir form ortaya çıkmaktadır. Kentlerde, her iki kültürün de bir arada yaşadığı görülmektedir. Göç neticesinde, bir grubun bir yerden başka bir yere taşınması sonucunda yeni yerleşim yeri eskisinden farklılaşarak, ne tam olarak eski yer olarak kalmakta, ne de göç sonucu gelenlerin daha önceki yerlerine benzemekte, tamamen farklı bir biçimde yeni bir kentsel form ortaya çıkmaktadır (Taşçı, 2012:173). Dolayısıyla kentlerde, kırsal alanın geleneksel yerli değerleri ile modern değerler aynı zamanda görülebilmektedir. Genellikle kentlerde yaşayanların giyim kuşamlarının modern tarzda olmasına rağmen, köyde yaşayanların giyim tarzı gelenekseldir. Kentlerde yaşayan kırsal kökenli bireyler şehirlerde modern giyinirken, kırsal alana gittiklerinde ise geleneksel giyinebilmektedirler. Yine insanların, hem Batı müziğini dinlediği, hem de geleneksel müzik dinlediği söylenebilir. Başka bir örnek de sağlık sektöründen verilebilir. İnsanların hem modern tıbbın tedavi yöntemlerini uyguladıkları, hem de alternatif tıptan ve geleneksel tedavi biçimlerinden yararlandıkları görülmektedir (Cirhinlioğlu, 1999:100).

Kentlerde oluşan bu ‘ikilik’, zaman zaman çeşitli sosyal sorunların kaynağı olmuş, uyum ve kimlik sorunlarının başlangıcı olmuştur. Sonraki yıllarda, çeşitli nedenlerle iç göçler azalmamış tam tersine giderek artmaya devam etmiştir. Bu göçlerin büyük çoğunluğu, ekonomik nedenli olmakla beraber; çeşitli toplumsal ve siyasal nedenlere de dayanmaktadır. Gönüllü olan bu göçler, 1980’lerden itibaren format değiştirerek zorunlu göç kategorisine girmeye başlamıştır, 1990’larda ise bu zorunlu göçler artan oranda hız kazanmıştır. Özellikle, siyasal nedenlere bağlı

olarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden yapılan göçler, bu tarz bir niteliğe sahiptir. Bu göçlerin büyük bölümü İstanbul, Ankara, İzmir ve Bursa gibi büyük kentlere yapılmıştır. Dolayısıyla kentleşme, birtakım sorunların kaynağı olmakla birlikte, sosyal dokunun ve insan ilişkilerinin de değişmesine neden olmaktadır. Göçmenlerin, modern anlamda kentlileşme çabaları, farklı kültürlerin çatışmasına yol açabileceği ve göçmenlerin iki farklı kültür arasında bocalayarak bir ara form haline gelmelerine neden olabileceği gibi; bazen de kent kültürüne dair bir aidiyet duygusu da kazandırabilmektedir (Kaldık, 2015:15).

Marshall'a göre kentlilik, kent toplumlarının normal sosyal yaşam kalıplarını ifade etmektedir. Kentteki yaşam tarzında uzmanlaşma ve iş bölümü bulunmakta, akrabalık ilişkilerinin ise zayıflamaya başladığı görülmektedir. Ayrıca kentlerde, gönüllü grupların çoğalmaya başlaması, sekülerleşme, toplumsal çatışmanın artmaya başlaması ve kitle iletişim araçlarının etkin bir tarzda kullanılması durumu söz konusu olmaktadır (Marshall, 1999:400). Dolayısıyla kentlileşme, modernitenin temel dinamiklerini ifade etmektedir.

Genel olarak kentlilik bilinci, bireylerin kent kültürünü anlaması, kendini kente ait görerek ve güvende hissederek kentsel dinamiklerde sorumluluk almasına denk gelmektedir (Kurt,2012:93). Fakat bu bilincin oluşması genellikle uzun zaman almakta ve çatışmalı bir süreçten geçmektedir. Çünkü göçmenler, geldikleri mekânın kültürünü ve değer yargılarını da kente taşımaktadırlar.

Dolayısıyla modern anlamda kentlileşme, hem bireyin mesleki değişim aracıyla modern kente bütünleşmesini, kente fiziksel ve kültürel açılardan uyum sağlamasını; hem de kent kültürünün bazı temel unsurlarının benimsenmesini gerektirmektedir (Adıgüzel, 2012:199). Fakat kişilerin kentteki bu uyumlarının hiçte kolay bir şekilde gerçekleştiği söylenemez. Kırsal bölgelerdeki mekanik dayanışma, kentlerde yerini organik dayanışmaya bırakmakta, kentlerde uzmanlaşma ve iş bölümü önem kazanmaktadır. Kent sürekli bir hareketlilik arz etmekte ve sürekli bir dinamizm gerektirmektedir. Ancak bireyler, geldikleri bölgelerin özelliklerini kısmen de olsa taşımaya devam etmektedirler. Dolayısıyla bu bireylerin birbirlerine yakın mekânlarda ikamet etmeleri farklılaşmalarını güçleştirmektedir.

Kentlerde birbirine yakın mekânlarda ikamet eden ve benzer iş kollarında çalışan bu göçmenlerin, kültür ve eğitim düzeyleri de birbirlerine benzemektedir. Bunların, kente eklenmek için çeşitli dayanışma ağları oluşturdukları görülmektedir. Özellikle bu noktada hemşeri dernekleri ön plana çıkmaktadır. Adıgüzel'e göre, bu dernekler, kente yeni göç edenlere sahip çıkmakta ve çevreleri ile bütünleşmelerine destek çıkmaktadır. Böylece bu dayanışma ağları, kırsal alandaki birincil ve samimi ilişkileri değiştirerek, ikincil ve resmi ilişkilere dönüştürme gayretini göstermektedir (Adıgüzel, 2012:186). Dolayısıyla kentlerde oluşturulan bu sosyal dayanışma ağları, yoksul bireyler açısından önemli bir dayanak olmaktadır. Akrabalık, hemşerilik gibi bağlar ekseninde oluşturulan dayanışma ağları, kente yeni göç eden bireylerin toplumsal ve ekonomik açıdan kentsel yaşama uyum sağlamalarına destek olmaktadır (Şentürk, 2012:145). Ancak bu akrabalık ve hemşerilik eksenli dayanışma durumu, ilkesel olarak modernist kent anlayışının genel ilkelerine ters düşmekle birlikte; aslında bu ilişki ağları bireylerin kent hayatına eklenmelerine de yardımcı olmaktadır.

Hemşerilik olgusu, kentlerde göç kavramıyla birlikte ortaya çıkmıştır. Bireyler, kentlere göç ettiklerinde kentin yabancıları olarak, diğer kentli yerliler tarafından kentin bazı sosyal yapılarından yoksun oldukları için dışlanırlar, yani 'öteki'leştirilirler. Dolayısıyla bu noktada bireyler, kentlerdeki diğer aynı bölge insanlarıyla yakın ilişki kurmaya başlamaktadır.

Memleket fiziksel bağlamda uzakta kalsa da düşsel bağlamda yaşamaya devam etmektedir. Bu anlamda bireyler, kendilerini güvende hissettikleri mekanlarda, akrabaları ve memleketlileri ile aynı yerlerde yaşamaya çalışmaktadırlar (Demirağ, 2012:77). Bireyler, bu mekânlarda çeşitli dayanışma ağları kurarak, etkileşimlerini bu ağlar üzerinden sürdürmektedirler.

Kente uyum sürecinde ve kentle bütünleşmede bu hemşeri derneklerinin kısmen etkili olduğu söylenebilir. Kente uyum sürecinin toplumsal biçimleri olarak; barınma yerinin sağlanmasında, iş bulmada, eğitim hizmetinde, sağlık hizmetinde, düğünlerde ve bayramlaşmalarda hemşeri dernekleri, bu yeni göç eden bireylere yardımcı olmaktadır. Bu hayat pratikleri, göçmenlerin aynı zamanda önemli ölçüde kente eklemelerinin birer göstergeleri olarak da görülmektedir (Adıgüzel, 2012:186). Fakat bu hemşeri derneklerinin modernite bağlamında tam bir kentlileşme sağladığı söylenemez. Kentlere göç eden bu bireyler, eğitim düzeyleri düşük, aile yapıları geniş ve süreklilik göstermeyen enformel işlerde çalışmaktadırlar. Bu olumsuz şartlar, kente gelen bu yeni bireyleri veya aileleri çeşitli risklere maruz bırakmaktadır. Dolayısıyla akrabalık ve hemşerilik, kente yeni gelen bireylerin ve grupların sağlıklı bir biçimde kentlileşme ilişkilerini sürdürecektir özellikler taşımamaktadır (Yılmaz, 2008:165-166). Kentteki sosyal ilişkilerde oluşan bu dayanışma ağları, belirli alanlarda bireylere yardımcı olabilmektedir. Fakat bu dayanışma ağları, bireyleri hemşerileri veya akrabalarından oluşan bir kapalı yapının içerisine sokabilmekte ve bir alt grup şekline büründürmektedir (Abadan-Unat, 2002:202). Dolayısıyla bu dernekler, bireylerin modern anlamda tam olarak kent kültürüne eklemesini ve uymasını sağlamamakla beraber, kent yaşamına uyumda önemli etkileri olduğu görülmektedir. Kentte kurulan dayanışma ağları, göçmenlere önemli oranda yardımcı olmakla birlikte; modern bağlamda kente uyumda yetersiz kalmaktadır. Çünkü derneğin ya da dayanışma ağının diğer bireyleri de aynı kültürü ve sınıfı temsil etmektedirler. Hatta bu dayanışma ağları bazen de bireyleri kendi içine hapsederek alt gruplar oluşturabilmektedir (Kaldık, 2015:19).

Kentleşme olgusunun asıl dinamiksel güçlerinden biri de göçtür. Çünkü nüfusun hareketliliği ve devingenliği, kentsel oluşumda önemli bir etkiye sahiptir (Şentürk, 2012:134). Kentleşmenin oluşması birçok değişikliği de getirmiştir. Kentleşme, ailedeki otorite şeklinde ve kadının sosyal statüsünde de bazı değişiklikler oluşturmuştur. Geleneksel ailede düşük bir statüye sahip olan kadın, modern kentsel yaşamda çalışma hayatına girerek ekonomik açıdan özgürlüğünü kazanmakta, statüsünde ve rollerinde de önemli değişiklikler oluşturmaktadır. Artık kadınların, kent tipi aile olan çekirdek ailelerde sosyal statüsü farklılaşmaya başlamakta ve kadının çocukları üzerindeki söz hakkı eskisi gibi tartışılmamaktadır (Abadan-Unat, 2002:171). Böylece modern kent yaşamı bireylerin ve ailelerin, hem ekonomik yapısını değiştirmeye başlamış, hem de sosyal ilişki biçiminde yenilikler getirmiştir. Ancak bireylerin kent tipi sosyal ilişki ve yaşam alanları ile geleneksel anlamdaki ilişki ve yaşam alanları arasındaki çatışmalar sürekli tartışma konusu yapılmıştır. Bireylerin veya grupların kent kültürünü özümsemesi demek olan kentlileşme süreci, böylelikle sancılı bir süreçten geçmektedir.

Son zamanlarda gelişen modernist kentleşme düşüncesi, kentteki insanların geleneksel ilişki tipinden, akrabalık ve hemşeri dayanışmasından uzak durarak özgürleşmesini ifade etmektedir. Postmodern kentleşme düşüncesi ise çokkültürlülüğü savunma yoluna gitmektedir. Tek tip kültürel yapıları kabul etmeyen postmodern düşünce, kentlerdeki alt kültürleri birer zenginlik kaynağı olarak görmekte ve kentleri renklendiren olumlu yapılar olarak ifade etmektedir (Adıgüzel, 2012:190). Dolayısıyla, modern anlamda kentlileşme, geleneksel ilişki ağlarının ve birincil ilişkilerin terk edilerek, bireysel yapıların öncelendiği rasyonel ilişki ağlarını

önemsemektedir. Bu bağlamda kentlileşme, kentte yaşayanların eski geleneksel ilişki ve yaşam biçimlerini terk ederek, daha formel bir yapıya bürünmelerini gerekli kılmaktadır. Artık bireylerin aile tipi ve akrabalık ilişkileri değişmeye, birincil ilişkiler yerini ikincil ilişkilere bırakmaktadır. Ancak modernist anlayışı temsil eden bu bakış açısı son zamanlarda tartışılmaya başlanmış, bunun yerine bireylerin değerlerini koruyarak modernleşmesi gündeme gelmiştir.

4- Modernite ve Türkiye

Modernleşme kuramcılarına göre, gelişmekte olan veya az gelişmiş toplumlar geleneksel toplumlar olup, bu toplumlar ancak geleneksel yapılarını terk ederek, bunların yerine Batı'nın son zamanlarda oluşturduğu değerleri ve yapıları koyarak modernleşebileceklerdir (Cirhinlioğlu, 1999:90). Fakat Batı'daki gelişmiş toplumlar kendileri için uygun gördükleri geleneksel değerlerini tam olarak terk etmemelerine rağmen, gelişmemiş toplumlara ise tüm geleneksel değerlerin terk edilmesi gerektiğini salık vermektedirler. Aslında bu durum, uygulamada tüm geleneksel değerlerin modernleşme sürecinde terk edilip atılmadığını ve bunların hepsinin moderniteye ters düşmediğini göstermektedir. Batı'nın ürettiği teknolojinin İslam ülkelerinde kullanılması inançsal veya geleneksel yapıyı yok etmemekte, hatta bu modern avantajların inançsal veya geleneksel yapıyı güçlendirmek için de kullanıldığı görülmektedir. Bu duruma, dünyanın değişik yerlerinde yaşayan Müslümanların uçak kullanarak kolay bir şekilde hac ibadetlerini yerine getirmeleri örnek verilebilir (Cirhinlioğlu, 1999:98-100). Yine televizyon ve internetin, dini eğitimde ve öğretimde kullanılması buna verilebilecek başka örneklerdir. O halde, modernite için Batılı kuramcılarının iddia ettikleri gibi tüm yerli değerlerin reddedilmesi gerekmemektedir. Çünkü Batı, gerekli gördüğü yerli değerlerini terk etmemekte, fakat gelişmekte olan ülkelere modernitenin yolunun kendi ürettiği değer yargılarına uymaktan geçtiğini, dolayısıyla kendi yerli değer yargılarını terk etmeleri gerektiğini belirtmektedir.

İkinci Dünya Savaşı, dünya ölçeğinde yeni bir hareketlenme ve yapılanma getirmiştir. Türkiye, fiilen savaşa girmese de savaş sonunda başta ABD ve Batı Avrupa olmak üzere, tüm dünyada gerçekleşen yeniden yapılanma ve modernleşme hareketlerinden etkilenmiştir. Bu kapsamda, sanayiye önem verilmiş ve bu alanda işgücüne ihtiyaç duyulmuştur. Bunun neticesinde, köylerden ve kırsal mekânlardan kent merkezlerine göçler başlamıştır. Dolayısıyla, ülkemizde sanayileşme sonrası oluşan iç göçler, 1950'lerde büyük ölçüde başlamış ve daha sonraki yıllarda giderek artmaya devam etmiştir. Sanayileşme sonrasında gelişmeye başlayan kentleşme; insanların ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamlarında birtakım değişiklikler oluşturmuştur. Kırsal yaşamın homojen yapısı değişmiş, daha kompleks ve heterojen yapılar ve kültürler meydana gelmiştir.

Göçlerin, bazen ülke içine bazen de dış ülkelere doğru yapıldığı görülmektedir. Ülke içinde yapılan göçler, genellikle kırdan kente doğru olmuştur. Ülkemizden, 1960'larda başta Almanya olmak üzere birçok Avrupa ülkesine işçi göçü yapılmıştır. Bu dış göçler, gelişmemiş ya da gelişmekte olan geleneksel ülkelere, gelişmiş ekonomilere sahip modern ülkelere yapılmıştır (Kaldık, 2015:14). Ancak bu göçmenlerin Türkiye'nin modernleşmesine önemli katkılar sunduklarını belirtmek gerekir. Çünkü bu göçmenler, yıllarca Batılı anlamdaki modernitenin içinde yaşamışlar ve bu moderniteyi büyük ölçüde yaşam pratiklerine de yansıtmışlardır. Dolayısıyla bu göçmenlerin memleketleriyle de çeşitli düzeylerde bağlarının sürmesi, bu modernitenin kısmen de olsa memleketlerine sirayet etmesinde etkili olmuştur.

Türkiye gibi az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin en büyük sıkıntılarından biri de beyin göçüdür. Eğitimli ve kalifiye sayılabilecek bireylerin, ülkenin ekonomik ve teknik şartlarının

yetersizliği gibi çeşitli nedenlerden dolayı yurt dışına taşındıkları görülmüştür. Bu durum, terk edilen mevcut ülkenin düşünsel, bilimsel, toplumsal ve ekonomik kalkınmasını olumsuz etkilemiş ve modernleşmesini geciktirmiştir (Kaldık, 2015:14).

Modernleşme kavramı, günümüzde çok değişik anlamlarda kullanılan bir kavram olmakla birlikte, modernleşmek isteyen bireyin veya devletin değiştirmek istediği özelliğine uygun olarak, olumlu atıflar yüklediği bir yapıya benzemek istediği görülmektedir. Yani kendisinde olmayan farklı özellikleri almak istemektedir. Bu bağlamda Türkiye’de modernleşme kavramı genellikle mevcut çağın teknolojisini ve kültürel dokusunu alarak mevcut çağla uyumlu hale gelmek, yani çağdaşlaşmak anlamında kullanılmaktadır (Cirhinlioğlu, 1999:19).

Modernleşme kavramının günümüzde kullanıldığı anlamının oluşmasında hiç kuşkusuz siyasi gelişmelerin etkisi büyüktür. İkinci Dünya savaşı sonrası gelişmeler, gelişmemiş ve sanayileşmemiş devletlerin durumunun değerlendirilmesine neden olmuştur. Özellikle ABD ve Batı Avrupa’daki entelektüellerin bu konuya eğildikleri görülmektedir. Bu az gelişmiş toplumların nasıl modernleştirileceği ve kendilerine benzetileceği hususunda çeşitli fikirler ileri sürmüşlerdir. Oysaki modernleşme kavramına toplumların sosyal, ekonomik ve siyasal yapılarına göre farklı anlamların yüklendiği söylenebilir. Bir sömürge ülkeye göre modernleşme özgürleşmeyi ifade ederken, Türkiye gibi devletler için mevcut çağın koşullarına uyum sağlama yöntemi olarak görülmektedir (Cirhinlioğlu, 1999:20-21). Dolayısıyla, moderniteye her toplumun kendi siyasal, sosyal ve ekonomik yapısına göre farklı anlamlar yükleyebildiği görülmektedir.

Türkiye’de modernleşme hareketinin tarihçesi, genel anlamda Osmanlı devletinin son yıllarına dayanmaktadır. Özellikle Osmanlı devletinde, başlangıçta askeri alanda başlayan modernleşme hareketleri daha sonra eğitim, sağlık, kültür ve sanat alanlarında da görülmeye başlanmıştır. Üçüncü Selim ve ikinci Mahmut dönemlerindeki birçok reformun bu anlamda yapıldığı görülmektedir. Bu dönemde yurt dışına gönderilen aydınların moderniteyi esas alan bir düşünce yapısını geliştirdikleri ve bunu ülkeye yaymaya çalıştıkları görülmektedir. Cumhuriyetin kurulmasıyla da Türkiye, cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren bir modernite çalışmasına girişmiştir. Batı Avrupa ve ABD’nin gelişmesi ve modernleşmesi takip edilmiş, yeni kurulan cumhuriyetin ancak bu şekilde gelişebileceği düşünülmüştür. Tüm yasal mevzuat ve pratik yaşam bu ekseninde dizayn edilmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla modernite bağlamındaki gelişmeler için sanayileşmeye önem verilmiş, gelişmeye başlayan sanayi ise kentleşmeyi artırmıştır. Ancak kentleşmenin artmasına paralel, modern kent kültürünün özümsemesi anlamına gelen kentleşmenin de aynı şekilde geliştiğini söylemek güçtür. Çünkü modern anlamda kentleşme, modern kent kültürünü edinmek ve bu çerçevedeki davranış kalıplarını sergilemeyi gerektirmektedir.

Cumhuriyetin ilk yıllarındaki modernite, tekniksel alanda görülürken, 1990’lardan sonra ise modernite kültürel alanda yaygınlaşmıştır (Cirhinlioğlu, 2013:80-81). Özellikle ülkemizde 1950’lerde başlayan, 1980’lerde ve 1990’larda hız kazanan kırsal bölgelerden kentlere doğru yapılan iç göçler; ülkemizin toplumsal, ekonomik ve siyasal yapısında büyük değişiklikler meydana getirmiştir. Bu durum bir anlamda geleneksel yaşam koşullarından kopuşu ifade ederken, bir yandan da Batılı anlamda bir modern yaşam şeklinin de tam olarak yaşanmamasını ifade etmektedir. Özellikle göçmenlerin kent kültürüne uyumunda ve modern yaşam tarzını benimsemesinde, onların sosyo-ekonomik koşulları ve eğitim durumları gibi değişkenlerin önemi yadsınamaz bir gerçeklik olarak ortada durmaktadır (Kaldık, 2015:2). Türkiye’de cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren modern yaşam koşulları devlet eliyle yaratılmaya

çalışılmıştır. Cumhuriyetin modern bir yapıya kavuşma yolundaki bu çabaları, zaman zaman çeşitli toplumsal çatışmalara ve çelişkilere de neden olmuştur.

Türkiye’de genellikle moderniteye iki açıdan bakılmıştır. Birincisi, Osmanlı dönemindeki modernleşme ve yenilik hareketlerini baz alarak III Selim döneminden başlatırken; ikincisi ise Cumhuriyet dönemindeki yeniliklerle başlatmaktadır. Özellikle Cumhuriyet döneminde başlayan ve Batılı toplumların gelişim düzeyine ulaşmak için akli ve bilimi önceleyen modernleşme, günümüz Türkiye toplumunun modernleşmesinin temel dayanaklarını oluşturmuştur. Dolayısıyla cumhuriyet dönemi modernleşmesi, ekonomik olarak kapitalizm, siyasal olarak da parlamenter sistemi, Batı’nın hukuku ve Batılı yaşam tarzını kabul ederek gelişmek istemiştir (Cirhinlioğlu, 2013:74-75). Cumhuriyet dönemindeki modernite çalışmaları devlet eliyle ve bir ölçüde üstten yapılmıştır. Devlet bireysel alanın her yanına dokunmak ve modern bir çizgiye sokmak istemekteydi (Cirhinlioğlu, 2013:77). Ancak halk açısından, moderniteye ait olan tüm bu Batılı değerler, üst sınıfa ait olan bireylerin değerleri olarak görülmüştür. Halk kendi geleneksel dünyasında yaşamaya devam etmiştir. Böylece modernite geniş halk kesimlerine ulaşamamıştır. Halk geleneksel çizgide kalmaya devam etmiş ve modernite üst sınıfı temsil eden sembolik bir özellik göstermiştir (Cirhinlioğlu, 2013:79). Cumhuriyet dönemi modernite hareketleri, bir taraftan ekonomik anlamda ilerleme için çeşitli çalışmalar yaparken, diğer taraftan da bireylerin gündelik yaşam pratiklerini modernize etmeye dönük çalışmalar yapmıştır. Bu bağlamda, bireylerin sosyal yaşam tarzlarından, eğitim durumlarına kadar her alan yeniden düzenlenmeye çalışılmıştır. Atatürk’ün ilke ve inkılaplarının bu moderniteyi amaçladığı görülmektedir. Özellikle cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan birçok hukuksal ve yasal düzenlemenin, Batı’nın örnek alınarak yapıldığı görülmektedir. Dolayısıyla sadece ekonomik alanda bir modernitenin hedeflenmediği, toplumsal yaşamın, eğitimin, kültürel ve siyasal yapının da modernleştirilmeye çalışıldığı görülmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Modernleşme, ortaçağda Avrupa’da skolastik düşüncenin gerilemesi ve Rönesans ile Reform hareketlerinin önem kazanmasıyla gelişmeye başlamıştır. Özellikle 18. yüzyıldaki Aydınlanma hareketleriyle önem kazanan rasyonalite, modern düşüncenin temel kaynaklarını teşkil etmiştir. Daha sonraki yüzyıllarda gittikçe önem kazanan modernite, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra ve siyasal gelişmelere bağlı olarak değişik anlamlarda kullanılmıştır. Bu bağlamda Türkiye için modernite, mevcut çağın kültürel ve teknolojik gelişmelerine uyum sağlayarak çağla bütünleşmeyi, yani çağdaşlaşmayı ifade etmektedir.

Türkiye’de modernite çalışmalarının tarihçesi Üçüncü Selim ve İkinci Mahmut dönemlerine kadar götürülebilir. Bu dönemlerde başta askeri alanda olmak üzere, siyasal, kültürel, sosyal, eğitim ve sanat alanlarında da Batı örnek alınmış ve birçok düzenlenme Batılı tarzda yapılmıştır. Yine Osmanlı Devleti’nin son döneminde Avrupa’ya gönderilen aydınların Türkiye’de moderniteye önemli katkılar sundukları görülmektedir.

Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte başlayan modernite çalışmaları rasyonaliteyi esas almıştır. Ekonomik alanda kapitalizmi, siyasal sistem olarak parlamenter sistemi, sosyal yaşam tarzı olarak Batı’yı esas alan ve Batı hukukunu baz alan bir modernite gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda, Atatürk’ün ilke ve inkılaplarının belirlendiği, çeşitli yasal düzenlemelerin yapıldığı ve uygulandığı görülmektedir. Bu dönemdeki modernite çalışmaları, devletin kendisi tarafından yapılmıştır. Bireylerin ve toplumun tüm yaşam alanlarının, Batılı

tarzda dönüştürülmesi hedeflenmiştir. Ancak geniş halk kesimleri tarafından bu Batılı değerler, sadece üst sınıfın değerleri olarak görülmüştür. Dolayısıyla modernite, geniş halk kesimleri tarafından benimsenmemiştir. Halkın çoğunluğu, kendi geleneksel yaşam formlarını sürdürmeye devam etmiştir. Bu modernite öğretisi, tamamen Batı’ya odaklandığı ve halkın geleneksel değerlerine ters düştüğü için yeteri kadar etkili olamamıştır.

Yirminci yüzyılın ortalarından sonra tüm dünyada hızla önem kazanan sanayileşme, beraberinde kentleşmeyi de getirmiştir. Türkiye de ABD ve Batı Avrupa öncülüğündeki bu sanayileşme ve gelişme dalgasından etkilenmiştir. 1950’lerde tarımsal alanın modernizasyonu, kırsal alanda işsizlik artmaya başlamış ve buradaki işsizler büyük kentlere göç etmişlerdir. Bu göç dalgası, 1960’larda dış göç şeklinde başta Almanya olmak üzere birçok Avrupa ülkesine yapılmıştır. Memleketleriyle bağlantılarını sürdüren bu göçmenlerin, moderniteye önemli katkılar sundukları söylenebilir. İç göçlerin, 1980’lerdeki neoliberal politikalara paralel olarak devam ettiği ve 1990’larda ise siyasal bir niteliğe bürünerek büyük kent merkezlerine yapıldığı görülmektedir. Bunun neticesinde kentleşme artmaya başlamış ancak paralel şekilde istihdam alanları oluşturulmamış ve bireylerin kentsel kültüre uyumu yani kentlileşmeleri de aynı şekilde gerçekleşmemiştir.

Bu kent merkezlerinin plansız ve çarpık bir şekilde büyümeye başlaması, modern anlamdaki bir gelişmeye denk geldiği söylenemez. Gelişigüzel bir şekilde oluşturulan yerleşim merkezleri, hem kentin mimari yapısını bozmuş, hem de çeşitli alt yapı ve üst yapı sorunlarına kaynaklık etmiştir. Dolayısıyla insani yaşam alanlarının yok edildiği, hiçbir yeşil alanın, kültürel ve tarihsel dokunun dikkate alınmadığı, sadece beton yığınlarından ibaret kentler oluşturulmuştur. Bu kentlerin, modern kent anlayışı içinde inşa edildiği söylenemez. Son yıllarda ise kentsel dönüşüm projeleri ile modern anlamda bir kentleşme planlansa da, çeşitli nedenlerle bunun tam olarak gerçekleştiğini söylemek güçtür.

1980’lerdeki neoliberal politikalar kent merkezlerinde bir eşitsizliğe neden olarak, zenginler ile yoksullar arasındaki uçurumu arttırmıştır. Bu kutuplaşma, sadece ekonomik anlamda olmamıştır, sosyal ve çevresel alanları da kapsamıştır. Dolayısıyla yoksullar, merkezin dışında tutularak ve geleneksel ilişki ağları içerisine hapsedilerek, modern anlamda kentlileşmenin dışında tutulmuşlardır.

Kent merkezlerine yapılan göçler, kentlerin çeperlerinde gecekondu, varoş veya kenar mahalle olarak adlandırılan yeni yaşam alanlarının oluşmasına neden olmuştur. Birçok probleme kaynaklık eden bu alanlar; başta sağlık, eğitim ve modern anlamda kentsel uyum olmak üzere çeşitli sorunları da beraberinde getirmiştir. Kırsal alanlardaki birincil ilişkilerden farklı olan kentler, ikincil ilişkilere dayalı ve rasyonalite eksenli bir özellik göstermektedir. İş kolları da kırsal alanların tarımsal yapısından farklı olarak, uzmanlaşma ve işbölümüne dayalı hizmet, sanayi ve ticarete dayandığından bu kent merkezlerine gelenler, modern anlamda kentlileşme ve uyum noktasında çeşitli sorunlar yaşamaktadırlar. Bu kentlere gelenlerin bir ara forma dönüştükleri söylenebilir. Bunlar, bir taraftan kendi geleneksel değerlerini yaşarken, bir taraftan da kentin değerlerini kısmen yaşamaktadırlar. Dolayısıyla bu bireylerin, modern anlamda bir kentlileşme yaşamadıkları görülmektedir. Kentin ortak kültürünün tam olarak benimsenmediği; bunun için bireylerin, gerekli eğitim düzeyine ve sosyo-ekonomik koşullara da sahip olmadıkları görülmektedir.

Özetle söylenecek olursa, modernitenin gerçekleşmesi için kentlerde geleneksel yapının bazı unsurlarının gevşetilmesi ve akli esas alan bir yapının konulması zaruri görünmektedir.

Dolayısıyla gerek teknolojik alanda, gerekse de sosyal alanda Batı'da başarılı bir şekilde uygulanan bu rasyonel değerlerin ancak bir gelişmenin vesilesi olabileceği söylenebilir. Ancak bu noktada, Batı'da olduğu gibi çeşitli yerel değerlerin muhafazası modernleşmeye engel teşkil etmeyecektir. Ayrıca tüm kent planlamaları, çeşitli ekonomik kaygılardan uzak asgari insani yaşam alanlarını barındıracak tarzda yeniden düzenlenmelidir. Hem kentsel yapının yeni bir perspektiften değerlendirilmesi gerekir, hem de kent kültürüne uyum için toplumsal bütünleşmenin araçları oluşturulmalıdır. Özellikle kenar mahallelerde çeşitli sanatsal, sportif ve eğitsel merkezlerin modern tarzda oluşturulması, toplumsal değerlerin benimsenmesine ve toplumsal bütünleşmeye hizmet edecektir. Kentsel silüetin çarpık bir betonlaşmadan kurtarılması ve tüm mimari yapıların modern bir tarzda gözden geçirilmesi, modern kentsel yapıya katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, Nermin (2002). *Bitmeyen Göç, Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Adıgüzel, Yusuf (2012). "Esenler'de Yaşamak, Memlekette Ölmek: Göç ve Kente Uyum Sürecinde Hemşehrilik". Murat Şentürk (Ed), *Göç, Kentleşme ve Aidiyet Ekseninde Esenler'i Anlamak*, 185-222, İstanbul: Esenler Belediyesi Şehir Düşünce Merkezi.
- Akkar, Z. Müge (2006). *Kentsel Dönüşüm Üzerine Batı'daki Kavramlar, Tanımlar, Süreçler ve Türkiye*, Planlama TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, Sayı:36, s: 29-37.
- Aron, Raymond (2010). *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, Çev. Korkmaz Alemdar, İstanbul: Kırmızı.
- Aslanoğlu, Rana A. (2000). *Kent, Kimlik ve Küreselleşme*, Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Cirhinlioğlu, Zafer (1999). *Az gelişmişliğin Toplumsal Boyutu*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Cirhinlioğlu, Zafer & Ok, Üzeyir ve Cirhinlioğlu Fatma Gül (2013). *Dindarlık, Ruh Sağlığı ve Modernite*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Coşkun, İsmail (1997). *Modern Devletin Doğuşu*, İstanbul: Der Yayınları.
- Demirağ, Dilaver (2012). "Yaralı Bellek: Kent ve Unutma". Murat Şentürk (Ed), *Göç, Kentleşme ve Aidiyet Ekseninde Esenler'i Anlamak*, s:45-82, İstanbul: Esenler Belediyesi Şehir Düşünce Merkezi Şehir Yayınları.
- İnsel, Ahmet (1995). *Türkiye Toplumunun Bunalımı*, 2. Baskı, İstanbul: Birikim Yayınları.
- Kaldık, Behçet (2015). *Göç Mekânlarındaki Gençlerin Kimlik İnşası: Sultangazi Örneği*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kurt, Ümit (2012). "Demokratik Bir Kent Kültürü İnşası". Murat Şentürk (Ed), *Göç, Kentleşme ve Aidiyet Ekseninde Esenler'i Anlamak*, s: 83-104, İstanbul: Esenler Belediyesi Şehir Düşünce Merkezi Şehir Yayınları.

Marshall, Gordon (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*, Çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Özcan, Ahmet (2012). “Bir İstanbul Distopyası: İstanbul’un Sınıfsal ve Kimliksel Dönüşümü Bağlamında Karşı-Kentler, Folyo- Yaşamlar ve Yok-Mekânlar”. Murat Şentürk (Ed), *Göç, Kentleşme ve Aidiyet Ekseninde Esenler’i Anlamak*, s: 105-130, İstanbul: Esenler Belediyesi Şehir Düşünce Merkezi Şehir Yayınları.

Şentürk, Murat (2012). “İstanbul’da Göç, Yoksulluk ve Kentsel Dönüşüm”. Murat Şentürk (Ed), *Göç, Kentleşme ve Aidiyet Ekseninde Esenler’i Anlamak*, s: 133-154, İstanbul: Esenler Belediyesi Şehir Düşünce Merkezi Şehir Yay.

Taşçı, Hasan (2012). “Göçün Mekânı: Esenler ve Mekânın Değişimi”. Murat Şentürk (Ed), *Göç, Kentleşme ve Aidiyet Ekseninde Esenler’i Anlamak*, s: 155-184, İstanbul: Esenler Belediyesi Şehir Düşünce Merkezi Şehir Yayınları.

Yılmaz, Cevdet (2008). “Kentsel Yoksulluk: Dayanışma, Güven ve Risk İlişkisinin Dönüşümü”. Nurgün Oktik (Ed.) *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları*, s:163-206. İzmir: Yakın Kitabevi Yayınları.